

תפקיד הכוח היבשה

התפתחות הכוח האווירי

מאז מלחמת ששת הימים חלו תהפוכות בגישה לתפקיד שכוח אווירי יכול וצריך למלא במלחמה בכלל ובקרב היבשה בפרט. במלחמת ששת הימים השיג חיל האוויר הכרעה במלחמה אחרי שלוש שעות. לאחר מהלך הפתיחה האווירי היה ברור לגמרי, שיד ישראל על העליונה. יחד עם זאת המהלך היבשתי היה הכרחי על מנת לתרגם את ההכרעה הצבאית להכרעה מדינית ולהביא לסיום המלחמה. בלי מהלך יבשתי היה נאצר ממשיך להחזיק בסיני ולהתרברב שהישראלים אינם מסוגלים להתמודד איתו.

במלחמת יום הכיפורים הייתה התמונה שונה לגמרי. עקב הופעת הטילים נ"מ בזירה לא הצליח חיל האוויר במשימה הקריטית של בלימת התקפת הפתע עד להגעת המילואים לשדה הקרב. הדבר הומחש בבהירות בחוסר יכולתו של חיל האוויר למנוע הקמת גשרים על תעלת סואץ.

מאז עברו יותר מ-20 שנה. עברנו את מלחמת לבנון, שבה השמיד חיל האוויר את מערך הטילים נ"מ של סוריה בבקעת הלבנון ללא כל אבדות. עברנו גם את מלחמת המפרץ, שבה השיגו האמריקנים הכרעה צבאית באמצעות הכוח האווירי, אבל גם במפרץ – כמו במלחמת ששת הימים – היה הכרח במהלך יבשתי כדי לסיים את המלחמה. מובן שיש צורך בזהירות רבה כאשר מפיקים לקחים ממלחמת המפרץ בשל מאפייניה המיוחדים. אולם נוכח ההתפתחויות מאז מלחמת יום הכיפורים נשאלת השאלה: האם חזרה עטרה ליושנה? האם הכוח האווירי מסוגל היום להכריע מלחמה ולשנות מהותית את מהלך קרב היבשה?

לחיל האוויר משימות דחופות יותר מאשר מתן סיוע לכוחות היבשה: הגנה על שמי המדינה – כולל הגנה נגד תקיפות של טילי קרקע-קרקע, השגת עליונות אווירית מעל שדה הקרב וביצוע משימות בטווחים ארוכים, כגון עיכוב והשמדה של כוחות משלוח. מאמר זה אינו דן

במאמרי ב"מערכות" 340 ("בדרך למלחמה תלת-שלבית") התייחסתי לעליית יכולתו של הכוח האווירי בעשורים האחרונים. המאמר הנוכחי עוסק במשמעות שיש להתפתחות זו על תפקיד הכוח האווירי בקרב היבשה.

האווירי בקרב

זאב בונן*

התראה ראשיים במערב עיראק ופתחו בדרך זו פרוזדור רחב לבגדאד למטוסים שבאו בעקבותיהם. בסיכומו של דבר, הגל השני של הכוח האווירי יהיה מסוגל – לפחות ב־15 השנים הקרובות – להשיג הכרעה צבאית במלחמה למרות האיומים עליו מהקרקע. לקראת העתיד היותר רחוק כבר עומדים בפתח המועמדים לגל השלישי של הכוח האווירי: המטוס החמקן והמטוס ללא טייס.

אסור, כמובן, להתעלם ממגבלות הכוח האווירי, ובכללן הצורך להבטיח את שרירותו על הקרקע, הקושי להפעילו בתנאי מזג אוויר קשים, הקושי שלו לאתר ולתקוף מטרות באזורים סגורים (יערות, הרים, שטח בנוי) ובעיקר הצורך להקדיש את מירב מאמציו בתחילת המערכה להשגת חופש פעולה מעל שטח האויב. אולם ככל שהגל השני ישתפר וישתכלל, כך יפחתו מגבלות אלה.

תרומת הכוח האווירי למערכה היבשתית

מתקבל לעיתים הרושם, שכוחות היבשה טרם השתחררו מהטראומה של מלחמת יום הכיפורים, אינם סומכים על יכולתם ועל זמינותם של המטוסים ומתייחסים לתרומתם כאל "בונוס" בלבד. רתיעה כוללנית כזו אינה במקומה. למרות המגבלות שלו עלינו לנצל בצורה מיטבית את יכולת ההכרעה הצבאית של הכוח האווירי העומדת לרשותנו היום. מובן שעל מנת לעשות זאת יש להקצות די מטוסים להשתתפות בקרב היבשה ואף להגדיל את מספרם, אם יש צורך בכך, אפילו על חשבון משימות אחרות. נבחן כעת את תרומתם של מטוסי כנף קבועה ושל מסוקים למשימות של סיוע קרוב ושל אמנעה.

בסיוע קרוב יש הכרח בשילוב ובתיאום יעילים ובטוחים בין המטוסים לבין כוחות הקרקע על מנת להבטיח סיוע נאות בזמן ובמקום תוך מניעת פגיעה בכוחותינו. בפועל, קשה להשיג שילוב כזה בין מטוסי כנף קבועה, הטסים

במשימות אלה של הכוח האווירי, אלא מתרכז בתפקידי בקרב היבשה בתחום הטקטי והאופרטיבי.

תחילת הכוח האווירי בעשור שקדם למלחמת העולם הראשונה. במלחמה זו כבר שירתו אלפי מטוסים, אך השפעתם על המערכה הייתה אפסית. לעומת זאת במלחמת העולם השנייה, לאחר 20 שנים של התפתחויות טכנולוגיות, של בניית כוח ושל גיבוש תפיסות לחימה, מילא הכוח האווירי תפקיד חשוב ביותר – ואף מכריע בתחומים שונים, כגון הלוחמה בים.

בתקופה שבין תחילת מלחמת העולם השנייה למלחמת ששת הימים הגיע הכוח האווירי לשיא הישגיו. הישגים מרשימים אלה הושגו באמצעות אוויוניקה פשוטה וחימוש לא מונחה (תותחים, פצצות ורקטות). מצב זה בא לקיצו במלחמת יום הכיפורים, שבה "הטיל כופף את כנף המטוס". כך הסתיים הגל הארוך הראשון של הכוח האווירי, שנמשך כ־60 שנה.

מאז מלחמת יום הכיפורים עלה והתפתח הגל השני של הכוח האווירי – הכוח האווירי המתוחכם, המתאפיין בציד ובחימוש מתוחכמים, הכוללים אמצעי תצפית והרכשה, אמצעי לוחמה אלקטרונית ונשק מונחה מנגד. הכוח האווירי המתוחכם מסוגל לבצע את משימותיו למרות האיומים עליו מהקרקע באמצעות שיתוקם, השמדתם או עקיפתם. הגל הארוך השני של הכוח האווירי ממשיך להתפתח וטרם הגיע לשיא יכולתו. הגדלת היכולת מתבטאת בשיפור ביצועיים, בהגדלת ספיקה ובהורדת עלותה של השמדת מטרה. דינמיקת הגלים הארוכים מלמדת שיעברו מספר עשורים עד שתשתפר משמעותית יכולתו של המערך נ"מ הקרקעי, שהתפתחותו הואטה אחרי גמר המלחמה הקרה. בכל מקרה קיים יתרון אינהרנטי לכוח האווירי הנייד, התוקף, לעומת המערך הקרקעי הסטטי, המתגונן. התוקף נהנה מיתרון היוזמה וההפתעה, וביכולתו לבחור את השיטה, את המקום ואת העיתוי לפיצוח המערך המתגונן. כך פעלו האמריקאים במהלך הפתיחה של מלחמת המפרץ, שבו השמידו שמונה מסוקי "אפאצ'י" באמצעות 27 טילי "הלפיר" שני מכ"מי

* מרכז למחקרים צבאיים, רפ"ל, מרכז בסא למחקרים אסטרטגיים, אוניברסיטת בר־אילן.

של צה"ל במקרה של מלחמה יזומה נגד ישראל מובילה שלב המערכה כדלקמן:

א. שלב המגננה עלידי הכוחות הנמצאים בחזית. תרומת חיל האוויר בשלב זה תתבטא בעיקר בסיוע מסיבי של מסוקים. שלב זה יהיה אולי יותר ארוך בגלל העיכוב האפשרי בגיוס המילואים. במקביל יפעל חיל האוויר להשגת עליונות אווירית וחופש פעולה מעל שדה המערכה.

ב. שלב התקיפה של כוחות הקרקע העוינים בכל העומק האופרטיבי באש מדויקת – בעיקר מהאוויר, אך גם מהקרקע. מטרתו של שלב זה היא לפרק, לפורר ולשבור את המארג הכולל של המערכים הקרקעיים של האויב. לשם כך יש לתקוף קודם כול מפקדות ומתקני שליטה ובקרה. בשלב זה תושג, למעשה, ההכרעה הצבאית. בפועל שלבים א' וב' חופפים חלקית זה את זה.

ג. שלב התקפת-הנגד והעברת המלחמה אל שטח האויב כדי להשיג את ההכרעה המדינית ולסיים את המלחמה. שלב זה יהיה ככל הנראה הרבה יותר קל. גם בשלב זה יש לחיל האוויר תפקיד חשוב – בין היתר בפיצוץ מוצבי ההגנה הסטטיים של האויב. בעידן של אש מדויקת יהפכו מוצבים כאלה למלכודות מוות.

אימוץ גישה זו, הכוללת שלב של תקיפת כוחות הקרקע מהאוויר לפני התקפת-הנגד היבשתית, אולי יאריך את המלחמה ואף ייקר אותה מבחינה כלכלית, אבל יביא לצמצום ניכר של האבדות בחזית. על מנת שניתן יהיה לאמץ גישה זו יש לבצע את הפעולות הבאות:

א. להיערך למגננה יותר ממושכת, התלויה פחות בגיוס מילואים מהיר.

ב. לעכב ולהשמיד כוחות משלוח.

ג. למנוע הפסקת אש מוקדם מדי באמצעות פעילות מדינית.

ד. להשלים עם אבדות כבדות יותר בעורף עקב חשיפתו לתקיפות טק"ק במשך תקופה יותר ממושכת.

החשיפה הממושכת יותר לתקיפות טק"ק נגד העורף היא לכאורה חיסרון רציני של גישת שלושת השלבים יחד עם זאת כלל לא ברור, אם ללא השלב האמצעי האווירי (שלב ב'), המלחמה תהיה יותר קצרה וכרוכה בפחות אבדות בעורף. התקפת פתע של האויב, הכוללת ניסיון לשבש את גיוס המילואים, עלולה להביא לשלב מגננה ממושך גם ללא שלב ב'. לעומת זאת ברור לגמרי שהתקפת-נגד יבשתית מיידית נגד אויב ערוך ומוכן תהיה כרוכה באבדות כבדות בחזית, שאולי יעלו בהרבה על האבדות שייגרמו לעורף כתוצאה מהתקפות טק"ק ממושכות.

בעקבות הסכמי שלום, הכוללים אזורים מפורזים והסדרי ביטחון שונים, תגדל חשיבותו של הכוח האווירי במציאות של הסדרי שלום עלולה מלחמה להיפתח בחדירה מסיבית של האויב לאזורים המפורזים. חדירה כזו רצוי לעצור, או לפחות לעכב, כבר בראשיתה באמצעות בלימה אווירית, עוד לפני שכוחות היבשה שלנו יצרו מגי עם האויב.

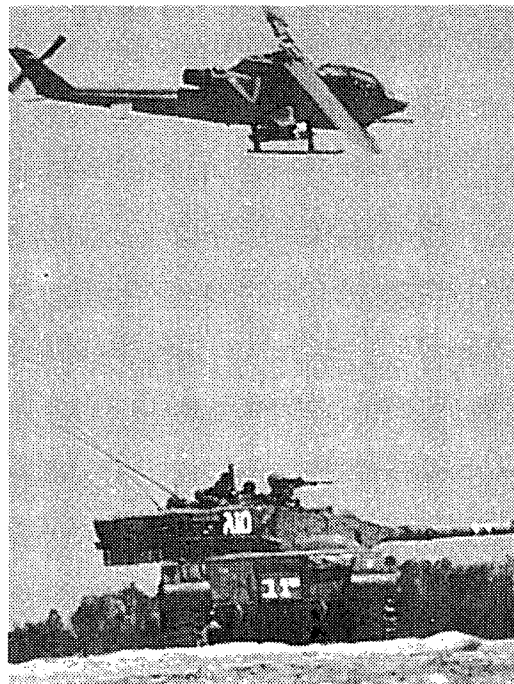
במהירות גדולה, לבין כוחות הקרקע. אך לא זה המצב ביחס למסוקי קרב. תכונותיהם מאפשרות את שילובם ההדוק בסיוע קרוב לכוח היבשתי. במיוחד חשובה מאוד תרומתם של מסוקי הקרב בבלימתה של התקפת פתע ובסתימת פרצות בהגנה הקרקעית.

לעומת זאת במשימות אמנעה עמוקות טווח ממלאים מטוסי כנף קבועה תפקיד עיקרי. אולם אין מדובר בתפקיד עצמאי שאינו תלוי במתרחש על הקרקע, אלא בתפקיד שיש לבצעו בתיאום עם כוחות היבשה לשם השגת המשימה המערכתית.

עדיין נשאלת השאלה: כיצד ובאיזה שלב בלחימה ננצל את הכוח האווירי להשגת ההכרעה הצבאית? לפי התפיסה שהייתה מקובלת על צה"ל במשך עשרות שנים על כוחות היבשה לצאת להתקפת-נגד ולהעביר את המלחמה לשטח האויב מיד עם הגעת כוחות המילואים לחזית. במקביל על חיל האוויר לפעול להשגת עליונות אווירית וחופש פעולה מעל לשדה הקרב היבשתי. על פי אותה תפיסה מסורתית העייתי להתקפת-הנגד היבשתית אינו מותנה בהתקדמות המהלך האווירי. תפיסה זו עלולה לגרום לכך שהתקפת-הנגד תהיה כרוכה באבדות מרובות. בהקשר זה ראוי לציין שעדיין אין אנו יודעים מה תהיה השפעת ירי מסיבי של טק"ק על העורף. יש הערכה שירי כזה עלול לשבש את גיוס המילואים ולעכב את התקפת הנגד. אם הערכה זו נכונה, תגבר חשיבותו של הסיוע האווירי.

ההצלחה האמריקנית בכתישתם ובהשמדתם של כוחות היבשה העיראקיים מהאוויר באמצעות כוח אווירי מתוחכם הקלה על המערכה היבשתית וצמצמה מאוד את מספר האבדות. הכנסת שלב דומה בתכנוני המלחמה

מסוק"רים כסיוע לכוחות היבשה

רק"מ נישא על ידי מסוק CH-53

האופציה היבשתית

אש מדויקת אל מעבר לקו הראייה ניתן עקרונית להנחית גם באמצעות כלי שיגור יבשתיים. האם שיטה זו עדיפה או כדאית יותר מהשימוש בכוח אווירי? התשובה לשאלה זו תלויה בעיקר בזמינותו של הכוח האווירי עבור קרב היבשה.

כפי שכבר נאמר, לא מומלץ לכוחות היבשה להסתמך על הכוח האווירי, למעט מסוקי קרב, בשלב ההתחלתי של המלחמה. לעומת זאת זמינות הכוח האווירי עבור כוחות היבשה בהמשך המערכה (השלב השני והשלישי) תלויה בעיקר בגודלו של הכוח האווירי ובסדר הקדימות שמוכתב לו.

ישנה גם שאלת העלות-יעילות. נגד מטרות אסטרטגיות או נגד כוחות משלוח רחוקים הכרחי להשתמש במטוסים. יתר על כן, גם נגד מטרות קשות, שבהן מתעניינים הפיקוד והאוגדה, יכולים לפעול רק מטוסי כנף קבועה באמצעות חימוש מדויק כבד. לעומת זאת, לגבי מטרות נעות אין תשובה ברורה, ויש צורך בעבודת ניתוח נוספת. נקודה קריטית אחרת קשורה בהספקת מודיעין רכישת מטרות מעבר לקו הראייה. לחיל האוויר יש כיום יכולת טובה הרבה יותר מאשר לכוחות היבשה להשיג מודיעין כזה.

מעבר לגורמים אלה קיימת בעיה בסיסית: מדברים הרבה על ניהול מערכה ברזמנית בכל העומק האופרטיבי, אבל על מנת שכוחות היבשה יוכלו לנהל מערכה כזאת,

עליהם לשנות באורח מהותי את סגנון הלחימה שלהם: עליהם לעבור מקרב, שעיקרו הרכשת מטרות בעין והעסקתן באש ישירה לקרב שעיקרו הרכשת מטרות באמצעות מכשירים והעסקתן באש עקיפה.

האם כוחות היבשה מסוגלים לעבור שינוי מהותי כזה? יש לי ספק גדול בדבר, ובכל מקרה, אם יוחלט ללכת בדרך זו, מדובר בתהליך שינוי ממושך, שישתרע אולי על פני עשרות שנים. לפחות לעת עתה יש לראות את היכולת להנחית אש קרקעית מדויקת מעבר לקו הראייה כיכולת משלימה, שבשום פנים אינה מחליפה את הכוח האווירי.

לסיכום, הגיע הזמן להשתחרר מהטראומה של מלחמת יום הכיפורים ולנצל את יכולתו של הגל השני של הכוח האווירי כשותף עיקרי בהשגת הכרעה צבאית במלחמה. לשם כך יש צורך בהיערכות נאותה, אך קודם כול יש צורך בגישה מתאימה. צריך להיות חכמים ולא רק גיבורים. כלומר, אין להיחפז ביציאה להתקפת-נגד מיידית בסגנון התקפת ה-8 באוקטובר 1973 בסיני. יש לתת לחיל האוויר את היכולת ואת הזמן לתרום תרומה מכרעת. אך מעל לכול יש צורך בשותפות אמיתית בתכנונה ובהשגתה של המשימה המערכתית. מדובר – יש להדגיש – בשותפות ולא בהשתתפות. לשם כך צריך לשפר ולשכלל את הכלים ואת האמצעים לניהול הקרב המשותף, שבו ה"ירוקים" וה"כחולים" יפעלו בצוותא להשגת הכרעה בקרב היבשה.

